

УДК 316.774:321.01

Є. Романенко

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ КОМУНІКАЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПІДХОДІВ

Здійснено концептуальний аналіз теоретико-методологічної ідентифікації поняття комунікації. Систематизовано основні концепції та підходи до визначення її змісту. Охарактеризовано практико-прикладний тип її реалізації у різних сферах суспільного життя, простежено генезу становлення окремої предметної сфери науки, яка вивчає закономірності та принципи розвитку комунікативних процесів у контексті сучасних дослідницьких підходів.

Ключові слова: комунікація, комунікологія, соціальна комунікація, комунікативні процеси, комунікативні теорії, комунікативні проблеми, комунікативна політика держави, комунікативні технології, комунікативні засоби.

На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку функціональна роль комунікації набуває особливої теоретико-методологічної та соціально-практичної актуалізації. Комунікація у такому її контексті є предметом дослідження різних предметних сфер та різних концептуальних рівнів філософського, соціологічного, культурологічного, кібернетичного, політологічного, психологічного, кібернетичного, соціобіологічного, лінгвістичного. Це безпосередньо обумовлено тотальним проникненням інформаційно-комунікативних технологій у всі сфери суспільного життя, що призвело до виникнення нових комунікативних структур та процесів, які спричинили зміну у соціально-комунікативному середовищі розвитку суспільного суспільства.

Не зважаючи на певну розробленість проблем комунікації у різних предметних сферах, вона однак й досі не має належного обґрунтування у межах державно-управлінської науки. Доцільність аналізу відповідних аспектів в межах даного дослідження обумовлена потребою розроблення теоретико-методологічних аспектів формування та реалізації комунікативних проблем у процесі здійснення державного управління. Відповідно до логіки дослідження, першочергового значення набуває аналіз сутності комунікації у контексті відповідних дослідницьких підходів, які вплинули на формування сучасної парадигми реалізації комунікативної політики держави.

Важливу роль у контексті теоретичної ідентифікації поняття комунікації відіграє формування окремої науки про комунікацію. Незважаючи на розвиток інформаційного суспільства, поширення його впливу на всі сфери суспільного життя та власне й глобалізацію комунікативних процесів, досі окремої предметної галузі дослідження комунікації не сформовано. Це безпосередньо характеризує суттєве відставання у теоретико-методологічному дослідженні окремих наукових шкіл комунікації та процесів її впливу на розвиток сучасного світу. Водночас, необхідно відзначити, що комунікативний напрямок у дослідженні соціальних процесів має фундаментальні теоретико-методологічні та практико-прикладні напрацювання, представлені в межах окремих концептуальних підходів, дослідницьких парадигм різних наукових співтовариств.

Мета статті здійснити концептуальний аналіз теоретико-методологічної ідентифікації поняття комунікації. Досягнення мети обумовлює вирішення таких завдань, а саме: систематизувати основні концепції та підходи до визначення його змісту, охарактеризувати практико-прикладний тип її реалізації у різних сферах суспільного життя, простежити генезу становлення окремої предметної сфери науки, яка вивчає закономірності та принципи розвитку комунікативних процесів у контексті сучасних дослідницьких підходів.

Проблеми комунікації виступали предметом аналізу ще в античному світі, зокрема у концепціях Платона та Арістотеля. Слово комунікація походить від латинського “communicatio” і означає повідомлення, передачу, бесіду, розмову. Однак найбільш концептуальне оформлення поняття комунікація та його прикладне розроблення здобуло лише у ХХ ст. У цей період комунікація перетворилась на самостійний об’єкт гуманітарних наук, що призвело до кристалізації окремих комунікативних теорій. Її розвиток І. Яковлев, безпосередньо пов’язує зі становлення кібернетики, інформатики, семіотики, математики та інженерних наук [1].

Традиційно теоретиком комунікації вважається Г. Лассуел, який конкретизував її зміст у рамках відповіді на питання: “хто, що, по якому каналу, кому і з яким ефектом передає?” Конкретизуючи її зміст вчений розробив класичну (лінійну) модель комунікації, яка стала цінною для розроблення відповідних теоретико-методологічних принципів її подальшого аналізу. Г. Лассауел виокремив п’ять елементів комунікативного процесу: хто? (передає повідомлення – комунікатор; що саме? (передається) – повідомлення; як? (здійснюється передача) – канал; кому? (на що спрямоване повідомлення) – аудиторії; з яким ефектом (ефективність повідомлення) – результат [2]. Пізніше на питання поставлене Г. Лассауелом дав відповідь Н. Вінер, обґрунтувавши роль зворотного зв’язку як основи процесу комунікації, таким чином конкретизувавши її предметний зміст [3].

Здійснення історичної ідентифікації поняття комунікація свідчить про особливий розвиток даної предметної сфери ще у 30-ті рр. ХХ ст. в окремих американських та західноєвропейських університетах, де особлива увага приділялась розробці відповідних комунікативних технологій, зокрема паблік рілейшнз (далі – ПР), де вперше було створено кафедри комунікації, започатковано методику підготовки фахівців у сфері комунікації та введено початкові курси з комунікації і запроваджено окрему спеціалізацію комунікації. У США та Європі на сьогодні достатньо ефективною є державна політика у сфері комунікативної освіченості та фахової підготовки у сфері комунікації, де за 20 останніх років кількість дипломованих фахівців у сфері комунікації зросла більше, ніж на половину [4]. Протягом останніх років комунікативні спеціальності також набувають особливої ваги у країнах пострадянського простору, де започатковано спеціалізацію комунікація, яка включає підготовку фахівців у сфері зв’язків із громадськістю, реклами, лінгвістики, міжнародної комунікації, мас-медіа. Це все свідчить про сформованість концептуальних засад формування комунікації як окремої предметної галузі та започаткування нових практик її реалізації у різних сферах суспільного життя.

У світі на сьогодні виходить біля шести десятків спеціалізованих наукових та практико-орієнтованих видань, присвячених проблемам комунікації, серед них, до прикладу, “Communication Research”, “Journal on Communication Inquiry”, “Communication Abstracts”, “Management Communication Quarterly”, “Written Communication”, “Human Communication Research” та інші.

Практика розробки та реалізації комунікативних технологій у сучасному світі здійснюється через спеціально створенні інституційні структури, зокрема через професійні асоціації. Особлива роль на сьогодні належить Міжнародній комунікативній асоціації, Національній комунікативній асоціації США, Європейському комунікативному конгресові (European Communication Congress). На пострадянському просторі найбільшої ваги набуває створена у 2000 р. Російська комунікативна асоціація, яка на сьогодні відіграє важливу роль у концептуалізації комунікації як окремої галузі знання, становлення та розвитку комунікативної освіти в Росії [5].

Певні теоретико-методологічні та практико-прикладні напрацювання знаходять своє відображення у різних довідникових видання. На початку 90-х рр. вперше було видано міжнародну енциклопедію з комунікації, яка виявилась першим синтезованим дослідженням за останні п'ятдесят років із розроблення проблем теорії та практики комунікації та реалізації її у різних сферах суспільного життя. У 1999 р. у Нью-Йорку було перевидано "Стандартний словник з комунікації".

В межах цього дослідження особливу увагу потрібно приділити аналізу доцільності формування науки про комунікацію, оскільки це суттєво впливає на теоретичну ідентифікацію даного поняття в межах сучасних дослідницьких підходів. Не дивлячись на певні напрацювання у сфері комунікації, питання щодо формування окремої науки про комунікацію залишається відкритим, як для американських, західноєвропейських, так і пострадянських дослідників. Прихильниками цієї ідеї є американські, канадійські та пострадянські вчені. На доцільності науки про комунікацію, особливо наголошує російський вчений І. Яковлев, який вказує на парадоксальність відсутності інтегрованого знання про комунікативні процеси у формі особливої науки, тоді як є об'єкт, предмет, теорія та ціла галузь, а науки немає [6]. З огляду на це, вчений наголошує на доцільності науки про місце та роль комунікації у суспільстві, її розвиток, структуру, комунікативні процеси та засоби. Цей підхід також підтримано іншим російським вченим Г. Третьяком, який обґрунтував доцільність формування теоретико-методологічних принципів науки про комунікацію, до яких вони відносять розроблення структури, функцій, типології, засобів та способів комунікації [7]. Наведене вище підтверджує продукт формування та розвитку науки про комунікацію як самостійної галузі наукового пізнання, однак цей напрям лише опосередковано розкриває проблему теоретичної та історичної ідентифікації поняття комунікація.

Найбільшу теоретико-методологічну цінність у межах розгляду даного аспекту становить аналіз відповідних теорій та парадигм, які розвивають сутність та внутрішні закономірності розуміння комунікації в межах різних наукових шкіл. Передусім потрібно проаналізувати зміст основних комунікативних теорій, які впливають на загальнометодологічну ідентифікацію поняття комунікація. У даному відношенні перед дослідниками постає методологічна проблема обґрунтувати доцільність формування комунікативної теорії. Так, зокрема на думку російського вченого А. Соколова "ніякої комунікативної теорії шляхом синтезування знань, накопичених у різних наукових сферах сформувати не можливо, оскільки вона не складається із різних розділів, запозичених з антропології, мистецтвознавства, педагогіки та ін... аби зрозуміти сутність та структуру універсам соціальної комунікації необхідно не синтезувати знання а їх узагальнити шляхом критичного аналізу, співставлення, оцінки, систематизації конкретних факторів та концепцій, що властиве лише метатеорії".

Враховуючи це, вчений наполягає на доцільності використання поняття "метатеорія соціальної комунікації", якою він називає "міжнаукову, узагальнюючу

теорію, сформовану на основі різних наук, які вивчають ті чи інші аспекти, проблеми соціальних комунікацій і які є конкретними “комунікативними теоріями” [8]. У даному відношенні йдеться про розуміння науки як сфери людської діяльності, яка є одним із видів соціальної комунікації.

Ціннісним підходом до розуміння комунікації як самостійної сфери наукового знання є дослідження, присвячені формуванню науки комунікології. В загально-методологічному значенні нею називають “науку про місце та роль комунікації у суспільстві, про комунікаційні системи, структури та процеси, закономірності їх розвитку та функціонування” [9]. Комунікологія у такому її розумінні становить синтетичну єдність комунікації та різних комунікативних теорій, які досліджують відповідні комунікативні знання та специфіку їх реалізації у сфері людської діяльності.

Синтезуючи основні підходи до теоретичної ідентифікації поняття комунікація, можна виділити майже тисячу різних теорій та концепцій до обґрунтування його змісту. Однак логіка дослідження та і сам формат даної роботи не дозволяють їх навести, тому акцентуємо увагу на тих, які відіграли найбільш концептуально-обґрунтовану та теоретико-методологічну роль у формуванні сучасної парадигми комунікативної політики держави.

Відомий російський вчений А. Назарчук здійснивши цілісний аналіз основних концепцій та підходів до розуміння комунікації, виокремив три основні напрямки її дослідження, серед них: англо-американський, спрямований на лінгвістичний аналіз мовного досвіду людини (Л. Вітгенштейн); французький, який досліджує різні соціальні проблеми комунікації сучасного суспільства, а також проблеми формування ідеології, влади, капіталізму та політичного дискурсу; філософського діалогу (М. Бубер, Е. Левінас, М. Бахтін, М. Біблер та інші), який конкретизує зміст та структуру побудови діалогічного дискурсу між індивідами у суспільстві [10].

Цікавий підхід до розуміння комунікації представлено професором Колорадського Університету Р. Крейгом у книзі “Теорія комунікацій як галузь знання”, який комунікацією називає “метадискурс (взаємодію, інтеракція), який є першоосною для будь-яких процесів життя людини та суспільства, а також сам цей процес та його результати” [11].

Теоретико-методологічну цінність для аналізу сутності комунікації також становить концепція комунікативної раціональності, представлена у дослідженнях Ю. Хабермаса, К.-О. Апеля, Н. Лумана в межах яких розкрита сутність комунікативності, комунікативної спільності, комунікативного простору, комунікативного середовища, комунікативної дії, комунікативного процесу, що відіграє фундаментальну роль для розроблення теоретико-методологічних принципів формування комунікативної політики держави.

Важливу теоретико-методологічну роль у дослідженні сутності комунікації відіграє теорія комунікативної дії Ю. Габермаса. В межах якої він конкретизував зміст комунікативної раціональності, яка забезпечує впорядкованість взаємодії людей, відповідно до чітко визначених норм у суспільстві. У такий спосіб комунікативна становить консенсусне взаєморозуміння дій двох індивідів стосовно певної ситуації, основною спрямованістю якої є переконання. Таким чином, власне комунікацією Ю. Габермас розуміє форму подолання розбіжностей шляхом досягнення консенсусу, в результаті чого людина змінює свої “комунікативні виміри дій”. Відтак комунікація розглядається як специфічна інструкція по раціоналізації діяльності людини на основі досягнення згоди у своїх міркуваннях з іншими. Саме тому у комунікації вчений вбачає певний

нормативний контекст, від якого не може відійти будь-хто у суспільстві, однак він не може бути примусовим, оскільки відразу може бути втраченим сенс комунікації, яка можлива лише за умови демократичного процесу [12].

Вартісне значення для аналізу цієї проблематики відіграє теорія комунікативного співтовариства К.-О. Апеля. Для пояснення змісту комунікації вчений використав поняття ідеального комунікативного співтовариства та дискурсивної комунікативної етики, які забезпечують формування певних життєвих світів людей. У такий спосіб саме комунікація задає процедурні й етичні межі дискурсу, є своєрідною рефлексивною формою, з якою зрівнюють свої вчинки люди у процесі взаємодії. Структурними елементами комунікативної етики на думку вченого є істинність та ідеальність, на які постійно має орієнтуватись суспільство у своїй діяльності аби досягнути відповідного рівня взаєморозуміння.

Здебільшого К.-О. Апель сутність комунікації зводить до суб'єкт-суб'єктних відносин (інтерсуб'єктивна комунікація), які не можуть бути охарактеризовані лише через мовну передачу інформації, а є одночасно процесом досягнення згоди між людьми. Більше того, комунікація вченим розглядається як “передрозуміння “мовний консенсус”, тобто “узгоджене розуміння змісту в необмеженому комунікативному співтоваристві” [13].

Особливої уваги в межах цього дослідження заслуговує концепція Н. Лумана, в межах якої комунікація представлена як сутнісна характеристика самого суспільства, оскільки людські відносини, як загалом і суспільне життя не можливі без комунікації. У цьому випадку вчений враховує доцільність дуального розуміння комунікації як “певної історично-конкретної події, яка відбувається незалежно від контексту” та “специфічної операції, яка характеризує виключно соціальні системи, в межах яких відбувається перерозподіл знання та незнання, а не зв'язку чи передача, інформації чи перенесення семантичного змісту від однієї психічної системи до іншої” [14].

Певну структурність у прагматичне розуміння змісту комунікації внесено західноєвропейськими вченими П. Вацлавіком, Д. Бівіном, Д. Джексоном, які під нею розуміють необхідну умову життя людини у суспільстві [15]. У даному відношенні особливу цінність для з'ясування сутності комунікації містить соціально-психологічна (інтераціоналістська) концепція Т. Ньюкомбо. На думку вченого, комунікацією потрібно розуміти “відносини, які складаються між людьми у процесі розмови про об'єкт, який має для них обопільне значення, в результаті цього формується певна симетрія, яка характеризує певні форми співпадіння інформаційних інтересів” [16]. Такий підхід до розуміння комунікації, також становив інтерес для американських вчених В. Шрамма та К. Осгуда, які під нею розглядали форми зворотнього зв'язку між рівноправними партнерами у процесі дискурсу. Більше того, вчені вперше наголосили на тому, що комунікація можлива лише за умови зрівняння відносин, які можуть гарантувати зворотній зв'язок у напрямку налагодження своєрідної комунікативної мережі, складовими якої є “кодування – повідомлення – декодування – інтерпретація – кодування – повідомлення – декодування – інтерпретація” [17]. Німецький філософ В. Флюссер, аналізуючи сутність комунікації підкреслив її надприродність оскільки на його думку, вона становить “штучний, культурний процес, що базується на винайденні інструментів, якими є підпорядковані кодам символи” [18].

В межах пострадянської науки особливої уваги заслуговують дослідження російських вчених. Так, зокрема С. Бориснев комунікацією називає “соціально

обумовлений процес передачі та сприйняття інформації в умовах міжособистісного та масового спілкування за допомогою різних комунікативних засобів” [19]. Окремі корективи у розуміння комунікації внесено М. Андріановим, який під нею розуміє специфічний смисловий аспект налагодження соціальної взаємодії [20]. Цікава концепція комунікації в межах російської науки представлена А. Урсулом, який нею називає “процес інформаційного обміну між складними динамічними системами та їхніми частинами, який включає: сприйняття, накопичення та переробку інформації” [21]. Ця концепція вченого здобула велику підтримку серед дослідників, які в основі комунікації бачили інформаційні та організаційні процеси, що пов’язані із психікою людини. З огляду на це, А. Соколов обґрунтував зміст психічної (внутріособистісної) комунікації, ототожнюючи її з психічним інформаційним процесом та соціально-інформаційною діяльністю. Більше того, на думку вченого, “знання, повідомлення, відомості є не що інше як смисли, а їх залучення в орбіту суспільного життя означає їх рух в соціальному просторі та часі, тобто соціальну комунікацію”.

У контексті аналізу теоретичної ідентифікації сутності комунікації в межах російської науки уваги заслуговує концепція Ю. Лотмана в межах якої ним охарактеризовано основні її особливості. Серед них: можливість взаємного впливу партнерів один на одного шляхом використання системи знаків; здійснення комунікативного впливу, який можливий лише за наявності єдиної чи схожої системи кодифікації та декодифікації, єдиної мови, кожен раз, коли людина має справу з передачею чи зберіганням інформації, вона може порушувати питання про мову інформації [22].

В межах вітчизняної науки особливу теоретико-методологічну цінність у ідентифікації змісту комунікації становлять концепції Г. Почепцова, В. Королько та інших. На думку Г. Почепцова, про комунікацію можна говорити лише в розрізі того, “коли рішення одного індивідуума виконується іншим, тобто коли є перехід між двома системами... комунікація – це завжди міжрівнева передача інформації”. З огляду на це, на думку вченого у процесі комунікації здійснюється взаємний вплив людей один на одного та обмін різними ідеями, інтересами, настроями та почуттями, оскільки головними суб’єктами цього процесу є люди та соціальні групи. У такий спосіб Г. Почепцов комунікацією називає процеси перекодування вербальної в невербальну і невербальної у вербальну сфери, тобто вона стає можливою лише за умови передачі знань між окремими автономними системами, представленими різними людьми у процесі смислової взаємодії. Здебільшого комунікація дозволяє, на думку вченого, “посилити наявні у суспільства диспозиції, виступаючи у ролі інтенсифікації наявних комунікативних інтенцій, переводячи їх у більш технологічну форму, яка дозволяє досягнути чітко прогнозованого результату на відміну від випадкового процесу” [23]. Відтак, комунікація виступає у ролі відповідної стратегії, яка дозволяє розробити чітко ієрархізовану модель досягнення конкретного результату.

З позицій В. Королько, комунікація становить “двосторонній процес обміну повідомленнями (сигналами), який базується на загальноновизнаних поняттях та обумовлений змістом взаємовідносин комунікаторів та соціальним оточенням” [24]. Виходячи із цього, поняття комунікації дослідник ототожнив з інформуванням, що включає привернення уваги, досягнення сприйняття повідомлення, інтерпретацію повідомлення, збереження інформації для подальшого використання, стимулювання активного навчання. На переконання дослідника, комунікація становить “чітко структурований процес, який здійснюється між компонентами системи, яка перебуває

у постійному розвитку, у ролі таких компонентів виступають сім'я, група, організація, різні колективи та громадські об'єднання, які водночас виступають у ролі продуцентів та продуктів комунікації". А тому комунікація є процесом, який здійснюється за чітко визначеними та узгодженими правилами, які узгоджуються з соціальними нормами, які враховують конкретний стан економічних, політичних та міжнародних умов розвитку суспільства.

Висновки

Таким чином, здійснений нами аналіз теоретичної та історичної ідентифікації поняття комунікації дозволив систематизувати основні концепції та підходи до визначення його змісту, охарактеризувати практико-прикладний тип її реалізації у різних сферах суспільного життя, простежити генезу становлення окремої предметної сфери науки, яка вивчає закономірності та принципи розвитку комунікативних процесів у контексті сучасних дослідницьких підходів. Однак детальне дослідження становлення відповідних комунікативних підходів до формування державної політики та її ролі у розвитку громадянського суспільства й до сьогодні не набули окремого розроблення в межах сучасних дослідницьких підходів. Дослідження саме цих аспектів закладає перспективи для подальшого розроблення цієї проблематики в межах вітчизняної науки державного управління.

Література

1. Яковлев И. П. Ключи к общению / И. П. Яковлев // Основы теории коммуникаций [Текст]. — СПб. : "Авалон"; "Азбука-классика", 2006. — С. 44—71.
2. Lasswell H. The Structure and Function of Communication in Society / H. Lasswell // The Process and Effects of Mass Communication [Text]. — Chicago : [s. n.], 2010. — 389 p.
3. Винер Н. Человек управляющий [Текст] / Н. Винер. — СПб. : Питер, 2001. — 420 с.
4. Бергельсон М. Б. Совместные учебные программы: баланс интересов в межкультурном пространстве [Электронный ресурс] / М. Б. Бергельсон. — Режим доступа : http://www.ruscomm.ru/rca_biblio/b/bergelson02.shtml.
5. Василик М. А. Наука о коммуникации или теория коммуникации? к проблеме теоретической идентификации / М. А. Василик // Актуальные проблемы теории коммуникации [Текст] : сб. науч. труд. — СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. — С. 4—11.
6. Яковлев И. П. Основы теории коммуникаций [Текст] / И. П. Яковлев. — СПб. : [б. и.], 2001. — 276 с.
7. Третьяк Г. Е. Сущность коммуникации и ее место в социокультурной реальности [Электронный ресурс] / Г. Е. Третьяк. — Режим доступа : <http://www.festu.ru>.
8. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации [Текст] / А. В. Соколов. — СПб. : [б. и.], 2002 — 467 с.
9. Aktionstag Eisenhüttenstadt: TeamArbeit für Deutschland startet neues Ausbildungsprojekt [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.teamarbeit.de/servlet/PB/menu/1003741/index.html>. 15.08.2003.
10. Назарчук А. В. Теория коммуникации в современной философии [Текст] / А. В. Назарчук. — М. : Прогресс-Традиция, 2009. — С. 221—246.
11. Craig Robert T. Brief introduction; Publications and professional activities [Electronic resource] / Craig Robert T. — Access mode : <http://www.colorado.edu/communication/meta-discourses>.

12. Habermas J. The theory of Communicative Action [Text] / J. Habermas. — Boston : [s. n.], 1984. — 329 с.
13. Апель К. О. Трансформация философии [Текст] / К. О. Апель. — М. : [б. и.], 2001. — 457 с.
14. Луман Н. Невероятные коммуникации / Н. Луман // Проблемы теоретической социологии [Текст] / Н. Луман. — 2000. — Вып. 3. — 370 с.
15. Вацлавик П. Прагматика человеческих коммуникаций. Изучение паттернов, патологий и парадоксов взаимодействия [Текст] / П. Вацлавик, Д. Бивин, Д. Джексон ; пер. с англ. А. Суворовой. — М. : Апрель-Пресс ; Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. — 678 с.
16. Newcomb T. M. An approach to the study of communicative acts / T. M. Newcomb // Psychol. Rev. [Text]. — 2010. — V. 60. — P. 293—304.
17. Schramm Wilbur. The Nature of Communication Between Humans / Schramm Wilbur // Process of Effects of Mass Communication [Text] / rev. ed. by Wilbur. — [S. p. : s. n.], s. y. — P. 345—411.
18. Über Flusser. A história do diabo [Text] / Über Flusser. — São Paulo : Annablume, 2005. — 456 p.
19. Бориснёв С. В. Социология коммуникации [Текст] : учеб. пособ. для вуз. / С. В. Бориснёв. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 520 с.
20. Андрианов М. С. Невербальная коммуникация: психология и право [Текст] / М. С. Андрианов. — М. : Институт Общегуманитарных Исследований, 2007. — 420 с.
21. Урсул А. Д. Информатизация общества. Введение в социальную информатику [Текст] : учеб. пособ. / А. Д. Урсул. — М. : Акад. общ. наук, 1990. — 191 с.
22. Лотман Ю. М. Семиосфера [Текст] / Ю. М. Лотман. — СПб. : Искусство – СПб, 2004. — 702 с.
23. Почепцов Г. Теория и практика коммуникации [Текст] / Г. Почепцов. — М. : [б. и.], 1998. — 348 с.
24. Королько В. Г. Паблік рілейшнз: Наукові основи, методика, практика [Текст] : підручник / В. Г. Королько. — К. : Видавничий дім “Скарби”, 2001. — 400 с.

Ye. Romanenko

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL IDENTIFICATION OF THE CONCEPT “COMMUNICATION” IN THE CONTEXT OF CURRENT RESEARCH APPROACHES

Conceptual analysis of theoretical and methodological identification of communication is carried out. Basic concepts and approaches to its contents are systematized. Practice-applied nature of its implementation in various spheres of social life is characterized, the genesis of becoming a separate subject area of science that studies the laws and principles of the development of communication processes in the context of current research approaches is characterized.

Key words: communication, social communication, communication process, communication theory, communication problems, communication policy of the state, communication technology, communication tools.